

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ pro střední školy ■ ■ ■ ■ ■

ČÍTANKA II. K LITERATUŘE V KOSTCE

Marie Sochrová

romantismus
realismus
česká a slovenská
literatura 19. století
literární moderna

FRAGMENT

Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Další e-knihy v edici:

Literatura v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka IV. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Marie Sochrová

Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Přehledné grafické zpracování pomáhá ke snadné orientaci a zapamatování učiva.

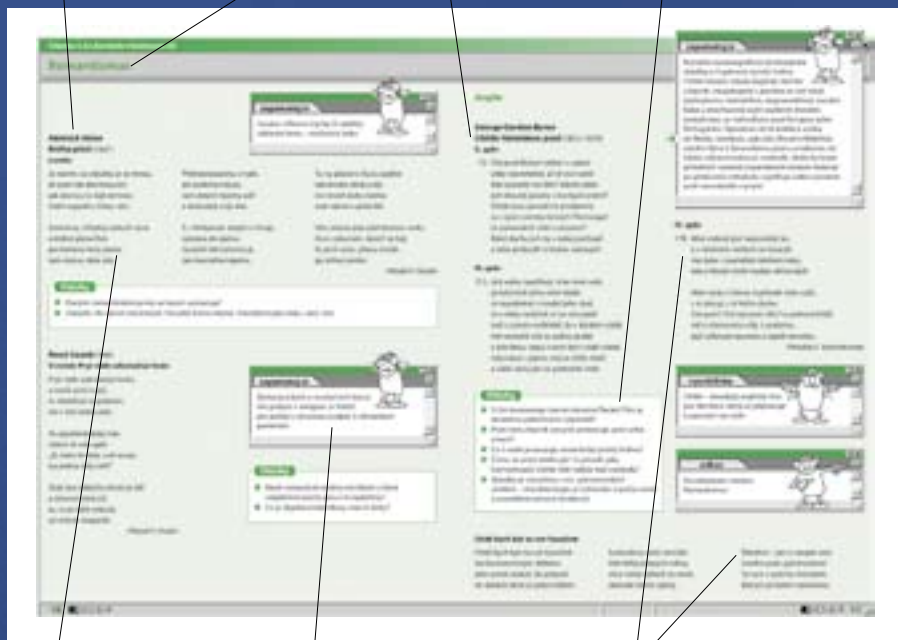
Učebnice obsahuje doporučené otázky k práci s vybranými texty z české a světové literatury.

představitel žánru

hlavní kapitola

název díla

kontrolní otázky

ukázka z díla

vysvětlivka, odkaz, zapamatuj si, atd.

ukázky téhož žánru

vysvětlivka

odkaz

zapamatuj si

přečti si

zajímavost

pikantnost

ROMANTISMUS	9
Německo	9
Novalis: Hymny noci	9
Heinrich Heine: Kniha písní	10
Heinrich Heine: Nové básně	10
Anglie	11
George Gordon Byron: Childe Haroldova pout'	11
George Gordon Byron: Z lyriky	11
Percy Bysshe Shelley: Odpoutaný Prométheus	13
Percy Bysshe Shelley: Filozofie lásky	13
Walter Scott: Ivanhoe	14
Francie	15
Victor Hugo: Zpěvy soumraku	15
Victor Hugo: Strašný rok	15
Victor Hugo: Chrám Matky Boží v Paříži	16
Stendhal: Červený a černý	17
Alfred de Musset: Zpověď dítěte svého věku	19
Z Mussetovy korespondence spisovatele Sandové:	19
USA	19
Edgar Allan Poe: Havran	19
Edgar Allan Poe: Černý kocour	21
Rusko	23
Alexandr Sergejevič Puškin: Evžen Oněgin	23
Alexandr Sergejevič Puškin: Z lyriky	25
Michail Jurjevič Lermontov: Z lyriky	26
Český romantismus	26
Karel Hynek Mácha: Ze zápisníku – První básnické pokusy	26
Karel Hynek Mácha: Máj	28
Dobové a pozdější ohlasy na Máchův Máj	32
Karel Hynek Mácha: Marinka	33
Karel Hynek Mácha: Pouť krkonošská	34
Slovenský romantismus	35
Samo Chalupka: Mor ho!	35
Andrej Sládkovič: Marína	35
Ján Botto: Smrť Jánošíkova	36
ČESKÁ LITERATURA 30.–50. LET 19. STOLETÍ	38
Vyvrcholení národního obrození	38
Josef Kajetán Tyl: Strakonický dudák aneb Hody divých žen	38
Josef Kajetán Tyl: Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka	41

Josef Kajetán Tyl: Jan Hus	41
Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních	43
Počátky realismu a satiry	47
Karel Havlíček Borovský: Tyrolské elegie	47
Karel Havlíček Borovský: Křest svatého Vladimíra	49
Karel Havlíček Borovský: Epigramy	51
Karel Havlíček Borovský: Kapitola o kritice	52
Božena Němcová: Divá Bára	52
Božena Němcová: Babička	53
Božena Němcová: V zámku a v podzámčí	56
REALISMUS	57
Francie	57
Honoré de Balzac: Otec Goriot	57
Honoré de Balzac: Evženie Grandetová	59
Gustav Flaubert: Paní Bovaryová	60
Émile Zola: Zabiják	61
Anglie	63
Charles Dickens: Kronika Pickwickova klubu	63
Rusko	65
Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor	65
Nikolaj Vasiljevič Gogol: Mrtvé duše	67
Ivan Sergejevič Turgeněv: Lovcovy zápisky	68
Lev Nikolajevič Tolstoj: Vojna a mír	72
Lev Nikolajevič Tolstoj: Anna Kareninová	73
Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest	74
Anton Pavlovič Čechov: Višňový sad	76
Severská literatura	78
Henrik Ibsen: Nora	78
ČESKÁ LITERATURA 60.–70. LET 19. STOLETÍ	80
Generace májovců	80
Jan Neruda: Hřbitovní kvítí	80
Jan Neruda: Knihy veršů	81
Jan Neruda: Písně kosmické	85
Jan Neruda: Balady a romance	86
Jan Neruda: Prosté motivy	90
Jan Neruda: Zpěvy páteční	91
Jan Neruda: Povídky malostranské	93
Jan Neruda: fejeton Jazyk mateřský	96
Vítězslav Hálek: Večerní písně	97
Vítězslav Hálek: Z korespondence	97
Vítězslav Hálek: Na statku a v chaloupce	98
Adolf Heyduk: V zátíší	101

Karolína Světlá: Frantína	101
Jakub Arbes: Newtonův mozek	103

ČESKÁ LITERATURA 70. A 80. LET 19. STOLETÍ

a) Škola národní (ruchovci)

Svatopluk Čech: Ve stínu lípy	105
Svatopluk Čech: Jitřní písně	106
Svatopluk Čech: Písně otroka	106
Svatopluk Čech: Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století	107

b) Škola kosmopolitní (lumírovci)

Josef Václav Sládek: Jiskry na moři	110
Josef Václav Sládek: Ze života	110
Josef Václav Sládek: Sluncem a stínem	111
Josef Václav Sládek: Selské písně a České znělky	111
Josef Václav Sládek: České písně	112
Josef Václav Sládek: V zimním slunci	112
Josef Václav Sládek: Zlatý máj, Skřivánčí písně, Zvony a zvonky	113
Jaroslav Vrchlický: Dojmy a rozmary	114
Jaroslav Vrchlický: Poutí k Eldorádu	115
Jaroslav Vrchlický: Hudba v duši	116
Jaroslav Vrchlický: Hlasy v poušti	116
Jaroslav Vrchlický: Okna v bouři	117
Jaroslav Vrchlický: Strom života	117
Jaroslav Vrchlický: Selské balady	118
Jaroslav Vrchlický: Zlomky epopeje	121
Jaroslav Vrchlický: Noc na Karlštejně	122
Julius Zeyer: Radúz a Mahulena	127

REALISMUS V ČESKÉ PRÓZE A DRAMATU 80. A 90. LET

Alois Jirásek: Staré pověsti české	130
Alois Jirásek: Proti všem	131
Alois Jirásek: Lucerna	134
Karel Václav Rais: Západ	136
Karel Václav Rais: Kalibův zločin	137
Tereza Nováková: Jiří Šmatlán	139
Antal Stašek: Blouznivci našich hor	140
Vilém Mrštík: Pohádka máje	141
Karel Matěj Čapek-Chod: Kašpar Lén mstitel	143
Ladislav Stroupežnický: Naši furianti	144
Alois a Vilém Mrštíkové: Maryša	148

SLOVENSKÁ LITERATURA 2. POLOVINY 19. STOLETÍ	152
Pavol Országh Hviezdoslav: Hájnikova žena	152
LITERÁRNÍ MODERNA	153
Francie	153
Charles Baudelaire: Květy zla	153
Paul Verlaine: Písně beze slov	156
Paul Verlaine: Saturnské básně	157
Jean Arthur Rimbaud: Verše	157
Jean Arthur Rimbaud: Opilý koráb	159
Anglie	161
Oscar Wilde: Šťastný princ a jiné pohádky	161
USA	163
Walt Whitman: Americký slabikář	163
Walt Whitman: Stěbla trávy	163
Slovensko	165
Ivan Krasko: Nox et solitudo	165
ČESKÁ MODERNA – 90. LÉTA 19. STOLETÍ	165
Manifest České moderny	165
Josef Svatopluk Machar: Confiteor	166
Josef Svatopluk Machar: Čtyři knihy sonetů	167
Josef Svatopluk Machar: V září helénského slunce	168
Otokar Březina: Tajemné dálky	169
Otokar Březina: Svítání na západě	170
Otokar Březina: Ruce	171
Antonín Sova: Květy intimních nálad	172
Antonín Sova: Z mého kraje	172
Antonín Sova: Ještě jednou se vrátíme	173
Antonín Sova: Údolí nového království	174
Karel Hlaváček: Pozdě k ránu	175
František Xaver Šalda: Boje o zítřek	177

Úvod

Znalost literatury je dána především čtenářským zážitkem, který nemůže žádná učebnice nahradit. Těžiště školní literární výchovy je tedy vždy v četbě literárních textů, ukázek i celých děl, v uvědomění si jejich podstaty a uměleckých hodnot.

V Čítance II. jsou vybrány texty z české a světové literatury v rozsahu osnov pro II. ročník všech středních škol a příslušný ročník víceletého gymnázia. Mají být inspirujícím podnětem, umožnit orientaci v literatuře, představu o jednotlivých spisovatelích a znacích kulturních epoch. Jsou řazeny v chronologickém sledu od literatury představitelů romantismu až po tvorbu autorů tzv. literární moderny na konci 19. století, a to v návaznosti na učebnici Literatura v kostce. Ke každé ukázce je připojena základní informace o díle, nejdůležitější vysvětlivky, za ukázkami jsou návodné otázky k zamyšlení, k práci s textem, k jeho interpretaci.

Odpovědi na rozborové či shrnující otázky najdete v publikaci **Literatura v kostce**, případně **Čtenářský deník k Literatuře v kostce**, **Český jazyk v kostce** nebo **Kompletní přehled české a světové literatury**.

Romantismus

Německo

Novalis

Hymny noci (1800)

1. zpěv

Kdo z žijících,
smysly obdařen,
přede všemi zázračnými
zjevy v prostoru širém,
jenž ho obklopuje, rád nemá
všeútěšné světlo
s jeho vlněním a třpyty,
s barvami jeho,
s tou mírnou všudypřítomností,
jež naplňuje den?
Jak nejnaternější
duši života
dýchá ho obrovitý svět
hvězd neúnavných,
plouvoucích v jeho modravém moři,
dýchá ho jiskřící kámen,
pokojná rostlina
a zvířat
mnohotvárný svět,
síla vždy pohyblivá –

* * *

Jako král
pozemské přírody
volá světlo
každou sílu
k nesčetným proměnám
a pouhá přítomnost
jeho je zázračným zjevením
říše světa.

Ale já dolů odvracím
tvář ke svatě, tajemné,
nevýslovné noci –
v dálkách leží svět
jako potopen v hluboký hrob,
jak pusté a osamělé
jest jeho místo!

Hluboký stesk
vane ve strunách srdce.

V krupějích rosy
chci skanout
a v popel se smísit.
Dálavy vzpomínání,
mladosti touhy,
sny dětství,
dlouhého života všeho
radosti krátké
a marné naděje –
přicházející v šedivých šatech
jak mlha navečerní,
když zapadlo
slunce.

Přeložil I. Slavík

Otázky

- Všimněte si hymnu na světlo na začátku ukázky. Co pro člověka světlo znamená?
- Co však básník (aniž by popíral krásu dne a světla) hymnicky s nadšením opěvuje, co je mu příslibem věčné harmonie?
- Které subjektivní pocity autor vyjadřuje, z čeho pramení, v čem spočívá hluboké napětí?
- Které období života považuje za šťastné a radostné?
- Vyhledejte typický důkaz romanticky zjitřené senzibility.
- V čem spočívá kontrast a rozpolcenost básníkova pohledu na reálný svět?
- Které romantické znaky má tedy skladba?

zapamatuj si

Vrcholné dílo německého romantismu;
6 hymnických zpěvů s motivy ztracené
lásky, kontrastními motivy světla a tmy,
dne a noci, života a smrti; vznik díla
spjat se smrtí autorovy snoubenky
a bratra i s příznaky jeho smrtelné nemoci

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Romantismus

Heinrich Heine

Kniha písní (1827)

Lorelei

Já nevím, co v skutku je se mnou,
že jsem tak zkormoucen;
jak dávnou tu báji temnou
mám vypudit z hlavy ven.

Stmívá se, chladný vzduch vane
a klidně plyne Rýn;
jen temeno hory plane,
tam slunce, dole stín.

Překrásná panna, s tváří,
jež podivný má jas,
tam zlatými šperky září
a česá zlatý svůj vlas.

A s hřebenem zlatým si hraje,
zabrána do zpěvu;
ta píseň tak čarovná je,
tak mocného nápisu.

Tu na plavce v člunu padne
tak divoký stesk a žal;
on nevidí skály zrádné,
zrak nahoru upírá dál.

Vím, klesne pak pod temnou vodu
člun s plavcem, skončí se báj;
to písní svou, plnou svodů,
jej strhla Lorelei.

Přeložil F. Hrubín

Otázky

- Kterými romantickými prvky se báseň vyznačuje?
- Dokažte vliv lidové slovesnosti. Posuďte formu básně, charakterizujte sloku, verš, rým.

Nové básně (1844)

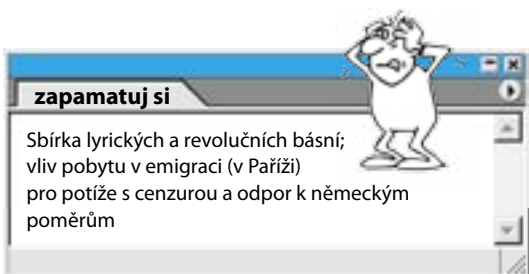
V cizině: Pryč stále odevšad jsi hnán

Pryč stále odevšad jsi hnán,
a nevíš, proč a zač;
tu ohlédneš se polekán,
zní v listí něžný pláč.

To opuštěné lásky hlas
něžně tě volá zpět:
„Ó, mám tě ráda, vrať se zas,
tys jediný můj svět!“

Však bez oddechu hnán jsi dál
a stanout nelze již;
to, co jsi tolik miloval,
už víckrát nespátíš.

Přeložil F. Hrubín

Otázky

- Které romantické motivy má báseň a které subjektivní pocity jsou v ní vyjádřeny?
- Co je objektem básnickovy marné lásky?

George Gordon Byron

Childe Haroldova pouť (1812–1819)

II. zpěv

73. Ó krásné Řecko! veliké i v pádu!
vždy nesmrtelné, ač tě více není!
Kdo povede tvé děti? kdože vládu
jich dlouhé poroby v los lepší změní?
Ó kde jsou synové tví proslavení,
co v jícen smrtný černých Thermopyl
se samovolně vrhli v utracení?
Kdož ducha jich by v sebe pochopil
a tebe probudil i z hrobu vykoupil?

III. zpěv

113. Já k světu nepřilnul, ni ke mně svět;
já nelichotil jeho vilné vládě,
ni nepoklekal v model jeho sled,
ni v ohlas nekřičel, ni za ním pádě
tvář v úsměv nešklebil, že v lidském stádě
mě nemohli mít za svého; já dlel
v jich davu, nejša z nich; byl v stálé svádě
můj názor s jejich; můj se tříbit chtěl
a sobě samu jen se podrobiti směl.

- S čím kontrastuje slavná minulost Řecka? Čím je dosaženo patetičnosti výpovědi?
- Proti čemu básník výrazně protestuje, proč utíká a kam?
- Co o sobě prozrazuje romantický lyrický hrdina?
- Čemu se autor obdivuje? Co působí jako harmonizující činitel, kde nalézá iluzi svobody?
- Skladba je vytvořena v tzv. *spenserovských strofách* – charakterizujte je (všimněte si počtu veršů a pravidelné rýmové struktury).

Chtěl bych být na své Vysočině

Chtěl bych být na své Vysočině
zas bezstarostným dítětem,
přes potok skákat, do jeskyně
ve skalách skrýt se před světem.

Svobodnou duši nemůže
hrát těžký přepych nížiny,
chce volný výhled na moře,
skalnaté drsné výšiny.

Štěstěno – jen si nazpět vem
úrodná pole, pyšné jméno!
Ty ruce v spěchu otrockém,
kterých je kolem nastaveno.

Rozsáhlá autobiografická lyrickoepická skladba o 4 zpěvech; lyrický hrdina Childe Harold, mladý anglický šlechtic a básník, nespokojený s poměry ve své vlasti (pokrytectví, rozmařilost, nespravedlnost, sociální bída) a znechucený svým osobním životem (prázdnota), se rozhodl pro pouť Evropou (přes Portugalsko, Španělsko až ke kolébce antiky do Řecka, Istanbulu, pak přes Brusel a Waterloo údolím Rýna k Ženevskému jezeru a nakonec do Itálie); vášnivá touha po svobodě, obdiv ke krásě přírodních scenerií, k památným místům historie; po překonání světabolu vyjadřuje vzdor a protest proti nesvobodě a tyranii

IV. zpěv

178. Mně rozkoší jest neproniklý les,
a v slastném nadšení se tovaryší
má duše s osamělým břehem kdes,
kde z hloubi moře hudbu věčna slyší!

Mám lásku k lidem, k přírodě však vyšší,
s ní obcuji, s ní řeším úlohu:
čím jsem? čím byl jsem dřív? a spolnost bližší
mě k všemumíru víže, k prabohu,
jež vyřknout neumím a zapřít nemohu.

Přeložila E. Krásnohorská

vysvětlivka

Childe – starobylý anglický titul pro šlechtice, který se připravuje k pasování na rytíře

odkaz

Viz Literatura v kostce, Romantismus

Vrať mne zas mezi skály mé,
kde divoký hlas moře hřímá,
chci jenom to a víc už ne,
chci jenom tebe, mladosti má.

* * *

Kdysi jsem nádherný snil sen,
však snění mé se s pravdou střetlo,
a proto, běda, užel jsem
svět skrže její strašné světlo!

Je pryč, koho jsem miloval,
mí přátelé jsou za horami.
Ach, jak je těžko žítí dál,
když bez nadějí jsme a sami!

Ač veselí jsou kumpáni,
ač rozptýlení je mi přáno,
ač radost duši omámí,
je srdce přece pořád samo.

Jak hloupé! Slyšet prázdný tlach
těch, s nimiž rod anebo štěstí
mne pojí v hlučných zábavách
a které sotva mohu snéstí.

* * *

Líbezná, krásná ženo ty,
útěcho, naději má drahá,
jak sevřely mne temnoty,
když úsměv tvůj už nepomáhá!

Bez jediného povzdechu
bych strasti vášně v plné kráse
dal za jedinou útěchu,
která prý v ctnosti ukrývá se.

Tak rád bych míjel hlučný dav,
necítil k lidem nenávist,
jen v tichu mohu být zdrav,
ve skrytu údolí si jist.

Ach, být tak chvíli hrdličkou,
která se k svému hnízdu vrací,
protnul bych klenbu nebeskou
a došel klidu, jak ti ptáci.

Má duše temná je

Má duše temná je – ó, do strun sáhni,
jen ještě harfu toužím poslouchat,
kéž uslyším ten zvuk, tak pro mne vábný,
až vzbudíš tóny tiše ve strunách.
Jestli bdí v srdci naděje mi drahá,
kouzlem těch zvuků znovu zaplane,
a pakli v očích ukryta je vláha,
vytryskne s písni, mučit přestane.

Divoce začni z hloubky žalu v duši,
nespěchej chválit radost písněmi,
říkám ti, pěvče, nejdřív plakat musí
mé těžké srdce, jinak pukne mi.
Vždyť bylo jenom smutkem odchováno,
muselo ve zlých nocích samo bdít;
teď shůry nejhorší mu bylo dáno,
teď zlomí se – či v písni najde klid.

Přeložila H. Žantovská

Otázky

- Které pocity jsou společné lyrickým básním Byronovým? Citujte verše, v nichž autor vyjadřuje své nálady. Jak proti nim bojuje?
- Doložte v textu typické romantické rysy: útěk do přírody, do vlastního nitra, výraz nespokojenosti se soudobou společností, beznaděje, odpor k nesvobodě, rozpor mezi ideály a skutečností, pocit samoty, marná touha po lásce.
- Doložte konkrétní verši projev typicky romantického splínu (světabolu), ale i odvahu vzepřít se mu a překonat subjektivní pocity melancholie a skepse odvážným činem.
- Co se rozumí pod pojmem *byronismus*? Které znaky má tzv. *byronský hrdina*?
- Jakou funkci mají a s čím souvisejí často se vyskytující výrazy z oblasti hudby (viz poslední ukázka)?

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Romantismus

zapamatuj si

Veršované lyrické drama o 4 aktech;
filozofický zpěv „básníka věštce
a vizionáře“ o vítězném boji lidskosti
nad tyranií, o převratném pokroku
lidstva a osvobození lidské myšlenky

Percy Bysshe Shelley Odpoutaný Prométheus (1820) Démogorgón

Šlechetnost, moudrost, trpělivost, ctnost
jsou pečeť, která ze všech nejistot
uzavře jámu rozkladných zlých sil.
Jestli snad věčnost, matka skutků, dní,
malátnou rukou hada uvolní
a ten by ji svým stiskem zardousil,
tu onou čarodějnou pečeti
ničivé síly klesnou v zakletí.

Snášet žal, i když zoufá naděje,
odpouštět bezprávi, ač kruté je,
vzdorovat moci, i když zdrtit chce.
Milovat, trpět, nežli z rozvalin
naděje stvoří nový velký čin,
zůstat svůj, nekát se a nechvěť se.
Titáne, ke tvé slávě být jak ty,
svobodný, dobrý, krásný, radostný,
v tom je moc, život, štěstí, vítězství.

Přeložil J. Valja

Otázky

- Připomeňte si řeckou báji o Prométheovi, již byl autor inspirován. Jak příběh pozměňuje?
- Tajemný duch Démogorgón (symbol věčnosti), sídlící v hlubinách země, má zásluhu na odpoutání Prométhea (Herkulem) a na svržení Jupitera do temného prázdna. Doložte verši, v čem spočívá podle autora štěstí budoucího lidstva, kdy otroctví je vystřídáno svobodou, láskou a radostí.
- Prométheus je symbolem šťastného života lidstva, Jupiter je představitelem božské vůle. Jak je autorem chápán vztah Prométhea a Jupitera – stejně jako v mýtu a v Aischylově dramatu Spoutaný Prométheus, nebo odlišně?
- Shelley je představitelem *titanismu*. Vysvětlete na základě ukázky, co je podstatou tohoto pojmu, kterým se označuje jeden ze směrů romantismu.
- Kde je v alegorické symbolice vyjádřen věčný zápas mezi dobrem a zlem i optimistická naděje a vznešenost filozofických představ o konečném vítězství dobra?
- Posuďte vyříbenost verše, dokažte výskyt blankversu.
- Co spojovalo Shelleyho s Byronem?

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Romantismus

Z lyriky

Filozofie lásky

I
S prameny tok řek se mísí,
řeky v oceán se vpění,
větry ruce splétají si
v něžném roztoužení.
Všechno božský zákon pojí.
Vše, co k sobě lne,
jedno tvoří, byť je dvojí.
Proč já s tebou ne? –

II
Hora nebe líbat chce,
vlna v náruč vlně padá.
Kdo odpustil by květince,
nemít něžně kvítek ráda?
Zemi laská slunce rty,
moře líbá luny třpyt –
nač ta krása, když mě ty
nechceš políbit?

Přeložil O. Beneš

Otázky

- Které typické rysy romantismu se projevují v básni?
- Jakou lásku prožívají obvykle romantičtí básníci?

Walter Scott

Ivanhoe (1819)

VIII. kapitola

Oči všech se upřely na nového zápasníka, kterého tyto zvuky ohlásily. Ohrada se otevřela a již ho bylo vidět vjíždět na kolbiště. Nový bojovník byl v brnění, a pokud bylo možno posoudit, byl spíše střední než vyšší postavy, spíše štíhlý nežli silné konstrukce. Jeho ocelový pancíř byl bohatě vykládán zlatem. Za znak měl na štítu mladý dub vyrvaný s kořeny ze země a španělské slovo *D e s d i c h a d o*, znamenající Vyděděný. Jel kolbištěm na ohnivém černém koni a pozdravil prince Jana a dámy elegantním skloněním dřevce. Obratnost, s níž ovládal hřebce, a mladistvý půvab jeho způsobů získával mu přízeň davu... Všichni přítomní užasli, když se dal rovnou k prostřednímu stanu a ostrým koncem kopí udeřil do štítu Briana de Bois-Guilbert, až štít zazvonil. Všichni trnuli nad jeho domýšlivostí, nejvíc však užasl obávaný rytíř, který byl takto vyzván k souboji na život a na smrt. Postával bezstarostně u vchodu do svého stanu a neočekával tak smělou výzvu.

* * *

Jakmile zazněl signál trubek, zápasníci vyrazili s rychlostí blesku ze svých míst. S hromovou ranou narazili na sebe uprostřed kolbiště. Jejich oštěpy se rozlétly v třísky až po rukojeť a chvíli se zdálo, že oba spadli s koně. Náraz byl tak prudký, že se oba koně zvrátili na zadky. Obratností obou jezdců se však podařilo zvládnout je uzdami a ostruhami. Rytíři se chvíli měřili očima, jako by mřížovým jejich hledí šlehal oheň. Pak provedli půlobrat, vrátili se k okrajům kolbiště a přijali od sluhů nová kopí.

Obrovský výkřik, který se vydral z hrdel diváků, mávání šálami a kapesníky a jiné projevy nadšení svědčily o zájmu, který vzbudilo toto utkání – byl to boj mezi rovnými soupeři, nejdokonalejší a nejkrásnější souboj dne. Ale jakmile rytíři zaujali zase postavení, pochvalný pokřik umklk a strnul v napjaté ticho, jako by se dav neodvážil ani dýchat.

XII. kapitola

... V řadách Vyděděného rytíře bojoval také zápasník v černém brnění na černém koni; kůň byl obrovský a vysoký a zřejmě mohutné síly jako jeho jezdec ... Když tento rytíř zpozoroval, že jeho vůdce je v úzkých, jako by z něho rázem spadla netečnost. Pobodl koně, který byl zcela svěží, a vyrazil svému vůdci na pomoc jako blesk, křiče hlasem, který se rozléhal jako polnice ... a zasadil Athelstanovi takovou ránu do přílby, že se Sas skácel v bezvědomí z koně. Když dosáhl tohoto dvojího výsledku, za který se mu dostalo veliké pochvaly – nikdo totiž takový výkon od něho neočekával – upadl rytíř zase do své netečnosti a odcválal k severnímu konci kolbiště, ponechávaje vůdci, aby se vypořádal s Brianem de Bois-Guilbert, jak nejlépe dovede. Nebylo to již tak nesnadné. Templářův kůň ztratil mnoho krve a klesl pod nárazem útočícího rytíře. Brian de Bois-Guilbert se zřítíl na kolbiště. Nemohl vyprostit nohu, zachycenou v třmeni. Jeho protivník seskočil z koně, zamával mu zlověstně mečem nad hlavou a vyzval ho, aby se vzdal ...

Princ Jan nemohl již nic namítnout proti Vyděděnému rytíři a vyhlásil ho tedy za vítěze dne ...

Rowena sestoupila půvabným a důstojným krokem ze svého místa a hotovila se práva položit mu věnec na přílbu, když maršálové zvolali jedním hlasem: „Ne tak, na obnaženou hlavu.“ Rytíř zamumlal několik tichých slov, která zanikla v jeho přílbě. Snad jimi chtěl naznačit, že si nepřeje sejmout přílbu.

zapamatuj si

Historický román zobrazuje dobu konce 12. století ve střední Anglii – za vlády Richarda Lví srdce, který se vrátil v přestrojení z křížové výpravy a ze zajetí do vlasti, provázen mladým rytířem Wilfredem Ivanhoe, synem saského šlechtice Cederika z Rotherwoodu; 2 dějové linie: dvojí milostné příběhy (Rowena a Ivanhoe x Norman Gilbert a nenaplněná láska židovské dívky Rebeky k Ivanhoeovi) a boj o moc mezi Richardovým intrikánským bratrem Janem Bezzemkem, podporovaným dobytelskou normanskou šlechtou, a mezi domácí anglosaskou šlechtou. V příběhu se objevuje i lučištník Locksley (ve skutečnosti zbojník Robin Hood ze scherwoodského lesa). Ukázka zachycuje rytířský turnaj. Vítězem prvního i druhého dne se stal neznámý Vyděděný rytíř, a to za pomoci tzv. Černého rytíře (tj. Richarda Lví srdce). Poražen byl normanský rytíř Brian de Bois-Guilbert.

Maršálové, aby vyhověli pravidlům, anebo z pouhé zvědavosti nedali nic na jeho váhavé zdráhání, přeřízli šněrování přílbou a rozepjali ohrdlí. Když přílbu sňali, objevila se pěkná, byť sluncem ožehlá tvář pětadvacetiletého mladého muže v rámci krátkých světlých hustých vlasů. Byla smrtelně bledá a stékaly po ní jeden nebo dva praménky krve.

Rowena pohlédla rytíři do tváře a z hrdla se jí vydral slabý výkřik ...

Všichni byli ohromeni. Cedrik nemohl ze sebe vypravit slova, když náhle spatřil tvář zapuzeného syna.

Přeložil J. Kraus

Otázky

- Dokažte, že román má typické znaky romantické literatury.
- Co zachycuje autor naopak realisticky?
- Všimněte si, jak jsou vykresleny postavy románu.

Francie

Victor Hugo

Z básnické tvorby:

Zpěvy soumraku (1835)

Protože se mé rty ...

Protože se mé rty dotkly tvé plné číše,
protože jsem tvou tvář bral často do dlaní,
protože nejednou jsem po slepu a tiše
zaháněl vůněmi tvých vlasů zoufání,

protože do mé tmy zazněla slova něhy,
za nimiž pospíchám jak můra za světly,
protože na ústech mi jako loňské sněhy
tvé slzy roztály a v úsměv rozkvetly,

protože nad hlavou mi tvoje hvězda hoří,
která se právě teď, žel, skrývá za mračna,
protože ve víru mých dnů, v tom pustém moři,
se náhle ocitla tvá růže průzračná,

proto dnes mohu říct všem rychlonohým létům:
– Jenom se žeňte dál! Jen leťte nad zemí
a přinášejte zmar těm nejkrásnějším květům;
já mám v mém srdci květ, ježž nezničíte mi!

Jestliže zkusíte jej připravit o pel,
svou horoucností vás k ústupu donutí;
žhne totiž plamenem, ježž nezduší váš popel.
Láska je mocnější než zapomenutí! –

Přeložil P. Kopta

Strážný rok (1872)

Za jednou z barikád ...

Za jednou z barikád, jež padla teprve,
když došla munice, na dlažbě od krve
dvanáctiletý špunt byl zajat s dospělými.

Kapitán gard se ptá: – Patříš k nim? –

Hoch se vzpřímí

a hrdě přisvědčí. – Pak zastřelíme tě! –
Ozve se povel: – Pal! – A v hrůzné odvetě
chlapcovy soudruhy děst kulek u zdi požne.
Teď na řadě je on. – Bylo by, pane možné,
abych jen hodinky odnesl matce? – Jak!

Chceš zdrhnout? – Vráťím se! – Bojíš se o kejhák,
ty uličníku, vid', a chtěl bys fouknout! – Ba ne! –
– Kde bydlíš? – Za rohem. Hned, pane kapitáne,
se vrátím! – Tak si běž! – Odběhl. Vojáci
měli z té naivní, dětské lsti legraci

a umírající doprovázeli steny
jejich smích; ten však ztichl, když bledý, určený
se chlapec přihnál zpět a v pýše dojemné
řek důstojníkovi: – Tak tady máte mne!

Otázky

- Kterou událost francouzské historie autor zachytil?
- Čím dosáhl silného citového působení básně?

- Posudte formu básně. Jakou funkci v ní má dialog?

Chrást Matky Boží v Paříži (1831)

Quasimodo chtěl kvůli Frollovi unést Esmeraldu, za to byl chycen a odsouzen na pranýř. Všichni se mu vysmívají, jen Esmeralda s ním má soucit:

Slza za kapku vody

Všelijaké nadávky jen pršely, doprovázeny hulákáním, kletbami, smíchem a tu a tam i kameny ...

Čas plynul. Byl už na pranýři nejméně půl druhé hodiny, rván, mučen, bez přestání vysmíván a téměř kamenován.

Najednou sebou zaškubal znovu v zoufalství tak prudkém, že se až celé trámoví pranýře zatřásl, přerušil mlčení,

jež až dosud tvrdošijně zachovával, a přehlušil hulákání davu chraptivým a zuřivým hlasem, podobným spíše zvířecímu zavýtí než lidskému zvuku: „Pít!“

Tento úzkostný výkřik nejenže nevzbudil soucit, naopak, ještě zvýšil veselost bodrého pařížského publika, jež obklopovalo žebřík a jež, připustíme, vcelku jako dav nebylo o nic méně kruté a surové než ona strašná banda tuláků..., která byla prostě nejspodnější vrstvou národa. Ani jediný hlas se neozval na pomoc ubohému odsouzenci, leda aby se posmíval jeho žízni ...

Po několika minutách rozhlédl se Quasimodo po davu zoufalým zrakem a vykřikl znovu, hlasem ještě drásavějším: „Pít!“

Všichni vyprskli v smích.

„Napij se tohoto!“, vykřikl Robin Vejražka a hodil mu do obličeje houbu namočenou ve strouze. „Na, tu máš, hluchý šere-do, jsem tvým dlužníkem.“

Nějaká žena mu hodila na hlavu kámen: „To tě odnaučí probouzet nás v noci tím zatraceným zvoněním!“ ...

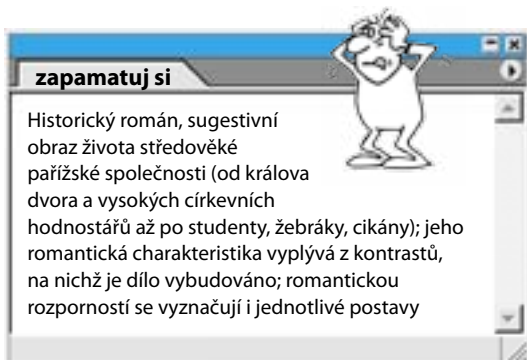
„Pít“, opakoval po třetí Quasimodo, těžce oddychuje.

V tom okamžiku spatřil, že obecenstvo se rozestupuje. Z davu vystoupila podivně oděná dívka. Doprovázela ji malá bílá kozička s pozlacenými růžky. Dívka nesla v ruce tamburínu.

Oko Quasimodovo zajískřilo. Byla to cikánka, kterou se včera v noci pokusil unést, šeredný kousek, za nějž, jak nejasně cítil, byl nyní právě trestán. Ostatně to byl ten nejposlednější důvod, neboť byl trestán jen za to, že je hluchý a že byl souzen také hluchým. Nepochyboval, že dívka se mu přišla pomstít a zasadit mu ránu jako všichni ostatní.

Viděl, jak rychle vystupuje po žebříku.

Přistoupila beze slova k odsouzenci, který se marně svíjel, aby jí unikl, odvázala od pasu čturu a přiložila ji jemně k nebožákovým vyprahlým rtům.

A tu bylo vidět, jak z toho doposud suchého a planoucího oka vytryskla veliká slza a pomalu stékala po tom nestvůrném, zoufalstvím tak dlouhou zkřiveném obličejí. Byla to snad první slza, kterou nešťastník kdy uronil.

Přeložila B. Zimová

Quasimodo svrhl Frolla z chrámové věže a po Esmeraldině smrti (Frollem obviněna z čarodějnictví a vydána katovi za to, že ho odmítla) mizí beze stopy; po letech je jeho tělo objeveno v hrobě v objetí mrtvé Esmeraldy.

Quasimodova svatba

... Když asi za dva roky nebo za osmnáct měsíců ... přišli do sklepení v Montfauconu vyhledat mrtvolu dva dny předtím oběšeného Oliviera Daňka, jemuž Karel VIII. po smrti milostně dovolil, aby byl pochován ... u svatého Vavřince, našli mezi všemi těmi ohavnými kostlivci dvě kostry, z nichž jedna objímala podivným způsobem druhou. Jedna z nich byla kostra ženy, měla dosud na sobě několik cárů šatů z látky kdysi bílé a kolem krku náhrdelník ... Druhá kostra, která ji držela v těsném objetí, byla kostra muže. Všimli si, že měla pokřivenou páteř, hlavu vraženou mezi lopatkami a jednu nohu kratší. Neměla zlomený vaz a bylo jasné, že nejde o oběsence. Muž, jemuž kostra patřila, přišel sem tedy umřít. Když ho chtěli odtrhnout od kostry, již objímal, rozpadl se v prach.

Přeložila M. Tomášková

Otázky

- V čem spočívá emocionální působivost úryvku?
- Jaký druh zábavy pokládal středověký prostý člověk za přitažlivý?
- Na základě vlastní četby uveďte, kdy a kde se odehrává děj románu, za kterého francouzského panovníka? Který ze slavných francouzských básníků v té době žil a jaký byl jeho vztah k tomuto králi?
- Kde se v románu projevuje romantický protiklad dobra a zla, krásy a ošklivosti?
- Představte hlavní postavy, objasněte, jakými cíli je ovlivněno jejich jednání. Charakterizujte je tak, aby vynikla jejich romantická rozporuplnost. Hledejte vnitřní souvislosti mezi postavami.
- Jak zobrazuje autor zábavy a povahu obyčejných lidí, život ve Dvoře divů, vládu krále?
- Kterým místům v Paříži věnuje pozornost, proč na ně upozorňuje?
- Dokažte, že tento romantický román má i mnohé prvky realistické.
- Co způsobuje dramatickost děje?
- Pozorujte autorskou řeč a řeč postav.

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Romantismus

zapamatuj si

Dvoudílný psychologický román o vzestupu a pádu tesařského syna Juliana Sorela; podle Napoleonova vzoru se pokusil, ale marně, o vyšší společenské postavení; k získání kariéry využil nejdříve vztahu k vdané ženě – paní de Rénal, potom se snažil o církevní kariéru, svedl dceru markýze de la Mole; pro pokus o vraždu paní de Rénal, která mu překazila sňatek i kariéru a dotkla se jeho hrdosti, byl odsouzen a končí na popravišti

Stendhal

Červený a černý (1830)

9. kapitola – Večer na venkově

Konečně usedli; paní de Rénal vedle Julienu a paní Dervillová vedle své přítelkyně. Zaujat tím, čeho se chtěl odvážiti, Julien nevěděl, co říci. Rozhovor vázl.

„Zdaž budu takto rozchvlen a nešťasten při svém prvním souboji?“ řekl si Julien, neboť měl příliš málo důvěry v sebe, než aby si uvědomoval stav své duše.

V jeho smrtelné úzkosti by mu byla všechna nebezpečí připadala přijatelnějšími. Kolikrát si přál, aby se paní de Rénal nahodila nějaká věc, která by ji nutila k návratu do

domu! Násilí, které byl Julien nucen si činit, bylo příliš veliké, než aby jeho hlas nezněl rozčileně. Brzy se však počal také chvěti hlas paní de Rênal, Julien si toho však nepovšiml. Hrozný zápas, který v jeho nitru povinnost sváděla s plachostí, byl příliš těžký, než aby byl schopen všimati si něčeho mimo sebe sama. Zámecké hodiny odbily již tři čtvrti na deset, aniž se čeho odvážil. Julien, rozhořčen nad svou zbabělostí, si řekl: „Přesně ve chvíli, kdy bude odbíjeti deset hodin, provedu to, co jsem si po celý den sliboval, že dnes večer učiním, anebo půjdu do svého pokoje a zastřelím se.“

V poslední chvíli očekávání a napětí, ve které trýzeň dojmů přiváděla Juliana téměř o rozum, hodiny nad jeho hlavou odbíjely desátou. Každý úder tohoto osudného zvonu zazníval mu v hrudi a působil tam fyzickou bolest.

Když konečně poslední úder ještě dozníval, vztáhl ruku a uchopil ruku paní de Rênal, jež ji ihned odtáhla. Julien, aniž dobře věděl, co činí, ji uchopil znovu. Třebaže sám dojat, byl překvapen, jak ledově chladná byla ruka, již držel; stiskl ji křečovitě; byl učiněn poslední pokus, aby mu byla odňata, ale konečně tato ruka spočinula v jeho ruce...

Půlnoc již dávno minula; bylo nutno konečně opustiti zahradu; rozešli se. Paní de Rênal, unesena štěstím, že miluje, byla tak zmatena, že si téměř nečinila výčitek. Nemohla spáti štěstím. Julien, jenž byl k smrti unaven zápasem, jež po celý den sváděla v jeho srdci pýcha s plachostí, upadl v olověný spánek.

Přeložil J. Milde

41. kapitola – Rozsudek

... když se ho předseda poroty zeptal, chce-li něco dodat, povstal.

„Páni porotci, přání, abych neupadl v opovržení, jemuž, jak jsem se domníval, bych mohl vzdorovat i v okamžiku smrti, mě nutí, abych se ujal slova. Pánové, nemám čest náležeti k vaší společenské třídě, vidíte ve mně selského synka, který se vzbouřil proti nepřízni osudu. Nežádám o milost,“ pokračoval Julien pevnějším hlasem. „Nedělám si naděje. Čeká mne smrt. Bude spravedlivá. Ukládal jsem o život ženy, která je hodna vši úcty, vši vážnosti. Paní de Rênal mi byla takřka matkou. Můj zločin je ohavný a spáchal jsem jej po předchozím uvážení. Zasluhuji tedy smrt, páni porotci. Ale i kdybych byl méně vinen, vidím zde lidi, kteří nebudou dbát na to, že by s mým mládím mohli mít slitování. Budou ve mně chtít potrestat a navždy zastrážit ty mladé lidi, kteří se narodili v nižší společenské vrstvě, a třebaže sklíčení chudobou, byli tak šťastni, že si mohli osvojit dobré vychování, a nyní jsou tak smělí, že se odvažují do kruhů, jež boháči samolibě nazývají dobrou společností.“

To je můj zločin, pánové, a bude potrestán tím přísněji, že nejsem souzen sobě rovnými. Nevidím na lavicích porotců ani jednoho zbohatlého sedláka, nýbrž jenom rozhorlené měšťáky...”

Přeložil O. Levý

Otázky

- Co symbolizují titulní barvy?
- Na co se autor soustřeďuje více – na analýzu a obraz nitra postav, nebo na vnější motivy jejich jednání?
- Jakými vlastnostmi se vyznačuje ústřední postava? Vysvětlíte základní motivy jejího chování a jednání.
- Stendhal bývá považován i za představitele počátků kritického realismu. Co odsuzuje na soudobé společnosti?
- Co hlavní hrdina románu v soudním líčení porotcům odhalil? Jak se vyjádřil o společnosti, v níž toužil žít? Jak dává najevo svou hrdost?

